

Impact
Factor
2.147

ISSN 2349-638x

Reviewed International Journal

**AAYUSHI
INTERNATIONAL
INTERDISCIPLINARY
RESEARCH JOURNAL
(AIIRJ)**

Monthly Publish Journal

VOL-III

ISSUE-VI

June

2016

Address

•Vikram Nagar, Boudhi Chouk, Latur.
•Tq. Latur, Dis. Latur 413512
•(+91) 9922455749, (+91) 9158387437

Email

•aiirjpramod@gmail.com

Website

•www.aiirjournal.com

CHIEF EDITOR – PRAMOD PRAKASHRAO TANDALE

समूह समूपदेशन (Group Counseling)

वृषाली नानासाहेब गायकवाड

M. Sc., M. Ed., SET, NET

सहा. प्राध्यापक

गुलाबराव पाटील बी. एड. कॉलेज,

एम्. एड. विभाग, मिरज 4164

E-mail: vrushaligaikwad2007@rediffmail.com

समूपदेशन ही आता काळाची गरज होत चालली आहे. पण बऱ्याचदा समूपदेशन हे व्यक्ती केंद्रित असावे अशी अपेक्षा व्यक्त केली जाते. पण आताची बदलती सामाजिक परिस्थिती पाहता की, ज्यामध्ये प्रचंड वेगाने वाढती लोकसंख्या, त्यांच्या समस्या, शालेय स्तरावरील बदलते स्वरूप या सर्वांसाठी व्यक्तिगत समूपदेशनासोबत "समूह समूपदेशन" ही संकल्पना महत्त्वाची वाटते.

आजच्या समूपदेशकाला व्यक्तिगत व समूह समूपदेशक म्हणून दोन्ही भूमिका पार पाडाव्या लागतील.

समूह समूपदेशन :

समूह समूपदेशन ही समूपदेशनाशी निगडित थोडीशी सविस्तर व्यापक संकल्पना असून, यामध्ये एकापेक्षा जास्त व्यक्तींचे समूपदेशन करणे अपेक्षित असते.

समूह समूपदेशन : वैशिष्ट्ये

- 1) यामध्ये समान समस्या असणाऱ्या व्यक्तींचा गट तयार केला जातो.
- 2) साधारण एका गटात 8 ते 12 व्यक्तींचा समावेश केला जातो.
- 3) समूह समूपदेशनामध्ये एक प्रकारचे सुरक्षित, प्रत्येकाला समजून घेणारे आश्वासक वातावरण असते.
- 4) प्रत्येक गट सदस्याची समान समस्या असल्यामुळे समस्या सोडविण्यासाठी परस्परांचे सहकार्य मिळते.
- 5) आपल्या सारखी इतरांची ही समस्या आहे याची जाणिव झाल्यामुळे भिती कमी होऊन आत्मविश्वास वाढतो.

समूह समूपदेशनातील गटाचे स्वरूप :

- 1) गट हा लहान असावा शक्यतो 8 ते 10 सदस्य असावेत.
- 2) गटातील सदस्य हे समान समस्यांसाठी मदत हवी असणारे असावेत.
- 3) गट हा एकजिनसी असावा.
- 4) सर्व गट सदस्यांची सुरवातीला परस्परांशी ओळख असेलच असे नाही.

समूह समूपदेशनाची गृहितके :

- 1) प्रत्येक व्यक्तीकडे त्याच्यावर विश्वास ठेवावा अशी सूप्त क्षमता असते.
- 2) प्रत्येक व्यक्तीकडे स्वतःमध्ये बदल करण्याची जबाबदारी घेण्याची क्षमता असते.
- 3) गट प्रक्रियेमध्ये समूपदेशन केल्यामुळे गट सदस्य स्वतःच्या समस्येचे आकलन करू शकतात.

शालेय स्तरावर समूह समूपदेशनासाठीचे विषय :

- 1) अभ्यास सवयी
- 2) एड्स शिक्षण
- 3) लैंगिक शिक्षण
- 4) कुमारांच्या समस्या
- 5) व्यसनाधिनतेच्या समस्या
- 6) वर्तन समस्येच्या समस्या
- 7) मानवी आंतरसंबंधी समस्या

समूह समूपदेशन कालावधी :

- 1) प्रत्येक सेशनचा कालावधी साधारणपणे 1 तासाचा असावा.
- 2) कमीत कमी 10 सेशन्स समूह समूपदेशनासाठी, समस्या निराकरणासाठी व्हावीत.

समूह समूपदेशनासाठीची बैठक व्यवस्था :

- 1) शक्यतो जागा वर्दळीपासून दूर शांत असावी.
- 2) खोली मध्यम आकाराची असावी खूप लहान असेल तर गर्दी वाटते व खूप मोठ्या खोली मध्ये रिकामेपणा वाटतो.
- 3) बसण्याची व्यवस्था गोलाकार असावी. प्रत्येकाला समान पातळीवर वाटते.

समूह समूपदेशन पायऱ्या :

- 1) गट तयार करणे.

गट तयार करण्यासाठी निरीक्षण, जाहिरात, पत्रके, समस्या पेटी इ. चा वापर करून समान समस्या, साधारणतः समान वय यांचा विचार करून समूपदेशक एकजिनसी गट तयार करतात.

- 2) सहभागी अवस्था.

या पायरीवर गट सदस्य परावलंबन या स्थितीत असतात. म्हणजेच स्वतःची समस्या सोडविण्यासाठी समूपदेशक किंवा इतर गट सदस्यांवर अवलंबून असतात. पण आपल्यासारखीच इतरांचीही समस्या आहे, आपण एकटे नाही ही जाणिव होऊन भिती कमी होते. आपली समस्या सोडविली जाऊ शकते हा विश्वास निर्माण होतो. गट सदस्य स्वतःच्या समस्येविषयी चर्चा कराव्या लागतात. परस्परांशी सहभागी व्हायला सुरुवात होते.

- 3) संकमनावस्था /परस्पर विरोध.

या पायरीवर दृश्य किंवा अदृश्य मानसिक गोंधळाची गट सदस्यांची अवस्था असते, ती गटातील चर्चेमुळे होऊ शकते याच अवस्थेला संकमनावस्था म्हणतात. या

पायरीवर ते स्वतःच्या समस्येशिवाय इतरांच्या समस्या, चिंता, काळजी याविषयी चर्चा करतात. या पायरी वर समूपदेशक त्यांच्या चिंता, काळजी याविषयी मदत करतात.

4) **संयोगीकरण/एकत्रीकरण/क्रियात्मक अवस्था.**

या पायरीवर गट सदस्य "आम्ही" (We-ness) चा अनुभव घेतात. माझी समस्या ऐवजी आमची समस्या ही अवस्था येते. गटसदस्यांची परस्पर जवळीक निर्माण होते व ते समस्या सोडविण्यासाठी वर्तनबदलावर लक्ष केंद्रित करतात व स्वतःला तणावमुक्त समजू लागतात. प्रत्येकजण स्वतःला गटाचा सदस्य समजू लागतो. परस्परांच्या भावनांची देवाणघेवाण व भागीदारी सुरु होते. यालाच परस्परावलंबीत्व असेही म्हटले जाते. ग्रुपचे प्रत्यक्ष कार्य सुरु होते ही त्यांच्या समस्या सोडविण्यासाठी सर्वात चांगली स्थिती असते. ते स्वतः रचनात्मक भूमिका बजावू शकतात. स्वतःच्या व इतरांच्या समस्या सोडविण्याचे उपाय शोधू लागतात. या पायरीमध्ये जवळपास 50 टक्के इतका कालावधी समूपदेशन प्रक्रियेतील घेतला जातो.

5) **दृढीकरण व स्थगिती.**

या पायरीवर समस्या सोडविण्याचे विषय कमी होतात. गटाची ध्येये पूर्ण झाली की नाही पाहिले जाते. जर एखाद्या गट सदस्याला व्यक्तिगत समूपदेशनाची गरज समूपदेशकाला वाटली तर त्याला मदत केली जाते.

6) **अनुधावन.**

समस्या सोडवणूकीबाबत पाठपूरावा केला जातो.

समूह समूपदेशनाच्या मर्यादा :

- 1) प्रत्येक विषयासाठी किंवा प्रत्येक परिस्थितीसाठी समूह समूपदेशन वापरता येत नाही. काही ठराविकच समस्या या पध्दतीने सोडविल्या जातात.
- 2) प्रत्येक गट सदस्य गटामध्ये मोकळेपणाने आपले म्हणणे मांडेल असे नाही. काहींना आपली समस्या किंवा अबोध पातळीवरील बाबी गटात व्यक्त करता येतीलच असे नाही.
- 3) तिव्र समस्या असणाऱ्यासाठी उपयोगी ठरेलच असे नाही.

व्यक्तीगत समूपदेशन व समूह समूपदेशन यांचा एकात्मिक पध्दतीने वापर केल्यास जास्त परिणामकारक ठरेल.

संदर्भ :

- गुळवणी मेघा (2009) मार्गदर्शन व समूपदेशन(नित्यनुतन प्रकाशन, पुणे)
- N. Rao & Sahajpal (III Ed. 2013); Guidance and counseling, mcgraw hill Education (India) Private Lt. New Delhi
- Kochhar S. K. (2006); Educational & Vocational Guidance in secondary schools, Sterling Publishers Private Lt. : New Delhi
- Internet